

A MAGYAR ÍRÓK EGYESÜLETÉNEK FOLYÓIRATA

LYUKAS LÓRÁ

XXIX. ÉVFOLYAM II.

2020/2. SZÁM

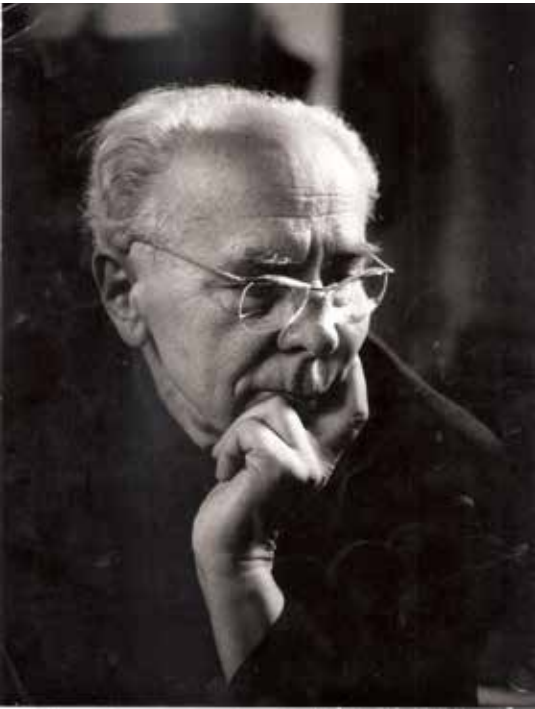

SÁGHY ILDIKÓ

A GÁDOR-DINASZTIA

Gádor István – Gádor Magda – Nagy Sándor

gen, joggal sorolhatjuk őket a rangos dinasztiafraeológia körébe. Mert, bár tudom, eredendően az uralkodó-családok viszonylatában használatos ez a szófordulat, ám a família, a nemzetség szinonimájaként értelmezve nagyon is dinasztiaát alkotnak ők hárman, mégpedig művészdinasztiát: *Gádor István* keramikus-szobrászművész, lánya, *Gádor Magda* és férje, *Nagy Sándor*, szobrászművészek.

A Lyukasóra folyóirat mostani különszámában hármójuk munkásságáról számolhatunk be olvasóinknak. És most is, mint korábban több alkalommal, a Körmenti Galéria jóvoltából. Hiszen a Körmenti–Csák Gyűjtemény műtárgyanyaga révén, a tőlük kapott gazdag képanyagból és műírásokból válogatva adhatunk képet e három hírneves magyar alkotóművész pályájáról.

Néhány mondatban e helyütt is szólnom kell hát a Körmenti–Csák házaspár kulturális missziós munkájáról. Dr. Körmenti Anna ügyvéd és dr. Csák Máté építész több évtizeden keresztül gyűjtötték a kortárs magyar képző- és iparművészet alkotásait. Kezdetben XIX. és XX. századi műtárgyak alkották kollekciónk törzsanyagát, később figyelmük egyre inkább a XX. század második felének jeles magyar alkotói felé fordult. A család a kilencvenes évek elején kezdett tudatos munkával a kortárs magyar gyűjtemény formálásába. Mára a magyar

képző- és iparművészet szinte minden területén – festmény, szobor, kisplasztika, üveg, kerámia, textil, fotó és művészalbum – reprezentatív anyaggal rendelkeznek. A múzeumok kortárs kiállításaira rendszeresen kölcsönöznek, és számos nagyszabású művész életműkiállítását valósították meg saját gyűjteményük anyagából, nemcsak saját galériájukban, hanem más külföldi és belföldi intézményekben is. E gazdag skálát a családi gyűjtemény teljes neve is jelzi: *Körmenti–Csák Kortárs Magyar Képző- és Iparművészeti Gyűjtemény*. És akkor még a fotótárukat nem említettem. Kevesebben tudnak arról, hogy létezik egy *Körmenti–Csák Fotográfiai Gyűjtemény* is, amelyet 2013-ban a családból *Csák Ferenc* művészettörténész alapított.

Körmenti Anna – aki 2017 decemberében sajnos elvesztette társát, Csák Mátét – megjelent kötetében, a személyes indítványokon felül így emlékszik vissza a képzőművészet iránti szerelem kezdetére: „Az Andrássy úton laktam a Szépművészeti Múzeum, a Műcsarnok, az Ernst Múzeum, az Operaház, a Zeneakadémia és a Vigadó közelében. Az Epreskert mellett, a Képzőművészeti Főiskola (ma már egyetem) oldalán; egy háztömbben Kodály Zoltánnal,

Barcsay Jenővel. A színházakról nem beszélek, elég, ha megemlítem azt a Huszonötödik Színházat, amely a Magyar Újságírók Szövetségének lakásunkkal szemben lévő épületében működött. A szomszédban ott volt a Magyar Írószövetség, a Pedagógus Szövetség. Ez mind szinte csábított az aktív bekapcsolódásra. Talán ennek is köszönhető, hogy a nyolcvanas évek végén férjemmel, Csák Mátéval, szórakozásból aukciókra kezdtünk járni...”

Így kezdődött hát, és így kerülhetett sor arra is, hogy a Gádor-dinasztia művészeinek – Gádor István, Gádor Magda és Nagy Sándor – alkotói és életpályáját különszámunkban bemutathatjuk. ♣

GÁDOR ISTVÁN, A MODERN HAZAI KERÁMIA MEGTEREMTŐJE

Gádor István keramikus, szobrászművész 1891-ben született a Pest megyei Kókán (eredeti nevén: Steiner István), s Budapesten hunyt el, 1984-ben.

Tanulmányait 1906-tól, a Magyar Királyi Iparművészeti Iskola kisplasztikai szakán kezdte Lórántfi Antalnál. A következő évben átiratkozott a szobrászati szakra az akkor újonnan érkező tanárhoz, Maróti Gézához, majd végül Simay Imrénél fejezte be tanulmányait. Egy bécsi kiállítás láttán kezdett el kerámiával foglalkozni. A technológiát egy téglagyárban és egy kályhámesternél sajátította el, de a művészi lehetőségeket egymaga kísérletezte ki.

1925-ben Maróti Géza közbenjárására részt vehetett a monzai iparművészeti kiállításon, ahol elismerő oklevelet szerzett. Ettől kezdve szinte minden nagyobb hazai és nemzetközi kiállítás rendszeres résztvevője volt. 1928-tól Orbán Dezső Atelier-jében tanított. 1933-ban a milánói nemzetközi triennálén ezüstérmet, 1935-ben, Brüsszelben a világkiállításon és 1936-ban a milánói triennálén aranyérmet kapott. Hasonló sikerrel szerepelt New Yorkban és Párizsban.

1945 és 1958 között az Iparművészeti Főiskola tanszékvezető tanára volt, az iskola kerámia szakán tanított. Ismét stílust váltott, és az absztrakt művészet irányába próbálkozott. Nagy hatással volt rá Picasso, akivel személyesen is módja volt megismerkedni. Modern formájú vázáin és tálain feltűnnek Picasso festészetének stílusjegyei. Pályája kései szakaszában nonfiguratív és konstruktivista kifejezés felé fordult. A pécsi Zsolnay porcelángyárban nagy méretű porcelán térplasztikákat készített.

Tagja volt az Országos Képzőművészeti Társaságnak, a Képzőművészek Új Társaságának, az Új Művészek Egyesületének, a Szocialista Képzőművészek Csoportjának, az Országos Iparművészeti Társulatnak, a Magyar Iparművészek Országos Egyesületének.

1955-ben a Nemzeti Szalonban, 1961-ben és 1966-ban az Ernst Múzeumban, majd 1971-ben, a Műcsarnokban volt életmű-kiállítása. 1977-ben, a Siklósi Várban nyílt állandó kiállítása, 1979-ben *Pályám emlékezete* címmel a Corvina Kiadó jelentette meg visszaemlékezéseit.

Laczkó Ibolya írja Gádor Istvánról: „A modern hazai kerámia megteremtője. Pályája korai szakaszában groteszk formálású állatszobrokat készített, majd összefoglaló, egyszerűsített formákból építette fel kompozícióit. Munkásságát pályakezdésétől fogva szobrászi érdeklődés jellemezte. Műveiben feldolgozta a hazai fazekasság motívumvilágát és formakincsét, majd a 40-es évek közepétől bontakozott ki organikus stíluskorszaka. Pályája kései szakaszában a nonfiguratív kifejezőmód felé fordult, elvont nyelvezetű faliképeket is tervezett.”

❖ (W. I.)

GÁDOR ISTVÁN

PÁLYÁM EMLÉKEZETE

(Részlet a Corvina Kiadónál 1979-ben megjelent önéletrásból)

„Sikoltás a nyolcház első emeletén, s a következő percben ott állok a konyhában egy vizeslavór előtt, és anyám törülgeti véres arcomat. A szomszéd gyereke az arcomba vágott egy üveget. Ez az első, amire emlékszem. A nyolcház egy háztömb volt a Keleti pályaudvarnál, a millenniumi években épült. Innen a Dembinszky utcába mentünk lakni, egy magas ház földszinti, szoba-konyhás lakásába. Majd a Rózsa utcába költözködtünk. Apám jobb állást kapott, és így a második emeleten levő kétszobás lakásunkat jobban be tudtuk rendezni. Ekkor már ötéves voltam. Négyen voltunk testvérek. A két nővérem iskolába járt, hamarosan én is megkezdtem a tanulást, és volt még egy húgom is.

Anyám nem győzte a munkát, szüksége volt segítségre. Egy kislány szolgált nálunk. Kedves, barátságos kislány volt, és mindenki csodálta, hogy télen-nyáron mezítláb jár. Falun akkor még nagy szegénység volt, és otthon ezt szokta meg.

Erzsi kitűnő segítsége volt anyámnak, és a gyerekekre különösen jól tudott vigyázni. Sokat játszott velünk. Jól értett a papírkivágáshoz, és azt nagyon szerettük. Nekem volt építőkövem, sárga, vörös és kék színben, ezekkel építettünk, de volt cicám is, azzal kint játszottam a gangon.

Itt a Rózsa utcában már derűsebb volt az élet. Innen jártam az első elemibe. Gyakran mentünk sétálni, hiszen közel volt a Liget. Kimentünk a Király utcába, és balra a Lövölde téren át a Fásoron keresztül

Gádor Istvánnak Vácon, a Pannónia Házban van jelenleg állandó kiállítása, ahol több mint ezer munkája látható. Ezen kívül a pécsi Janus Pannonius Múzeum rendelkezik mintegy ötszáz műtárgyával.

mentünk a Liget felé. Az út végén, a ligeti oldalon volt két vassárkány. Itt terült el a vízivócsarnok.

A Liget akkor az Aréna útig tartott. Mindig élményt jelentett átmenni a hídon, mert itt óriási volt a forgalom. Innen kitűnően lehetett látni a vasárnapi csónakázókat; és ott kezdődött a korzó. Ott volt a nagyvendéglő, elegáns pesti hely, ahol mindig híres katonakarmesterek dirigáltak. A jómódúak persze bent ültek, a kispénzűek megelégedtek azzal, hogy kívülről hallgassák a zenét. Szívesen mentem a vurstliba. Akkor még nagyobb volt, akár egy meseváros, gyerekek tündérálma, kis cseléd lányok vasárnapi tanyája. A hintáslegények és a kikiáltók kiabáltak, a ligeti bódéknál rengetegen tolongtak, a felnőttek sétáltak, a gyerekek sírtak, visítottak, és persze örültek is. Ez volt a vasárnapi szórakozás.

Mikor fáradtak lettünk, lementünk a tóhoz, néztük a vizet, az evezősöket, néztük a ligeti fákat. Mennyi szépség volt bennük! Aztán kissé megpihenve hazamentünk.

Anyai nagyszüleim Pesten laktak, az Üllői út végén, hozzájuk mindig lóvasúton mentünk. A lóvonatnak alacsony kocsija volt, mintha csak a gyerekeknek készítették volna. Jó volt vele végigmenni az Üllői úton. Az út végénél már a Népliget kezdődött. Egy piac is volt ott, amelyre azért emlékszem, mert a nagyapám ott árusított. A nagyszüleim kék vászonból varrtak kötényeket meg egyszerű munkaruhát. Mikor már sok volt a kész holmi, nagyapám kivitte őket eladni.

Nagyszüleim öreg, földszintes házban laktak. A háznak szép boltíves kapuja volt, és óriási udvara, sok lakással és gyerekekkel. Itt más volt a város, lehetett látni, hogy itt szegényebbek laktak. A férfiak fáradtabbak, kopottabbak voltak. Mindenki kosárral, szatyorral járt. A nők nagykendőt viseltek. Mindenki cipelt valamit. Sok volt a kisgyerekek, nem nagy gonddal öltöztetve. Gyakran anyjuk vitte magával őket, mert otthon nem volt kire hagyni. Más volt itt az élet, mint a Fasarban vagy az Andrassy úton. [...]

A változás rendkívül fontos dolog. Az életet és a művészetet

nem lehet megérteni nélküle. Régebben a postakocsi jelentette az utazást. Az utazásról szólva mindenki erről beszélt. Később a vonat, ma már a repülő az úti élmény. Postakocsin is szép volt az utazás, de teljesen más benyomásokat adott, a művészi megjelenítése is más tehát. Repülőgépről másképp látom a világot, olyat látok, amit azelőtt csak elképzelni lehetett. Csöndben ülök, észre sem veszem, és már magasan vagyok. Megváltozik a föld. Más a városkép. A felhők fölött más a térérzésem. A felhők, mint hómezők, futnak alattam. Süt a nap. A felhők világítanak. Csodálatos élmény. Most megszakad a felhő, és lenézek a földre. A föld sötétebb. Mintha óriási jégmezőt látnék. Megyünk lejjebb. Minden színesedik. Kék, sárga, zöld lesz minden. Csodálatos. [...]

Mikor kisgyerekek voltam, még lóvonaton utaztam az Üllői úton. 1909-ben láttam, amikor Blériot Budapesten a repülést bemutatta. Egy emelet magasságban járt, és mi csodálkoztunk rajta. Ma az ember már megjárta a Holdat. Gyermekkoromban petróleum- és gázvilágítás volt. Most panaszkodunk, ha egy város éjszaka nem elég világos. Nemrég még a telefonhírmondó csoda volt, ma már színes televízió van. És lehetne sorolni a változásokat. Minden más ma.

Más az építészet, más az ipar, más az egész életünk. A művészet sem maradhat ugyanolyan, mint régebben volt. Frissebbnek, érzékenyebbnek és változékonyabbnak kell lennie. S minthogy a társadalmat a tudomány, az ésszerű és logikus gondolkodás, valamint a hasznosság kell hogy irányítsa, a hasznosságnak az esztétikában is jelentkeznie kell. Előterbe kerül az iparilag termelhető szépség. Az iparművészetnek egyre nagyobb lesz a szerepe, már csak azért is, mert benne együtt van a *hasznosság, szépség és minőség*.

A természet tele van csodálatos szépségekkel, s a művészet feladata, hogy föltárja őket, felmutassa azokat a dolgokat, amelyek mellett az emberek általában elmennek. De ez önmagában kevés. Mesterséges környezetünknek, tárgyi világunknak is esztétikusnak kell lennie; mert végső célunk, hogy az életünkben mindenütt a szépség uralkodjék.” ◆◆

HARMINC ÉV UTÁN..

Gádor Istvánnak 1984-ben a halála évében, Budapesten a Helikon Galériában volt az utolsó egyéni kiállítása. Több mint harminc évvel ezután, 2015-ben a Körmendi Galéria vállalkozott arra, hogy *Picasso hatására is alkotott* címmel nagyszabású emlékkiállítását megrendezze. A tárlatot, amely részben az ismert ügyvéd–építész házaspár, Körmendi Anna és Csák Máté kollekciójára, a *Körmendi–Csák Kortárs Magyar Művészeti Gyűjtemény* anyagára támaszkodott, *Csák Ferenc művészettörténész nyitotta meg. Az ő akkori beszámolójából és gondolataiból adunk közre az alábbiakban részletet. (A szerk.)*

CSÁK FERENC

PICASSO HATÁSÁRA IS ALKOTOTT

Gádor István (1891–1984) keramikus és szobrászművész kiállítása

Közel százhusz alkotást tekinthetnek meg az érdeklődők a fővárosban, a Körmendi Galéria Falk Miksa utcai kiállítótermében. A tárlaton a mester életművének minden korszakából láthatók kiemelkedő darabok, köszönhetően Gádor Magda és Nagy Sándor szobrászművészek gyűjtői munkásságának. A Körmendi Galéria tehát reprezentatív kiállítás keretében mutathatja be *Gádor István* kétszeres Kossuth-díjas keramikus- és szobrászművész alkotásait. Gádor, aki a modern hazai kerámia megteremtője, pályája korai szakaszában groteszk formálású állatszobrokat készített, majd összefoglaló, egyszerűsített formákból építette fel kompozícióit. Műveiben feldolgozta a hazai fazekasság motívumvilágát és formakincsét, majd a 40-es évek közepétől bontakozott ki organikus stíluskorszaka. Pályája kései szakaszában a nonfiguratív kifejezőmód felé fordult, elvont nyelvezetű faliképeket is tervezett.

„Gádor Istvánnal kezdődik a modern magyar kerámia – ennél szebbet aligha mondhatnánk az alkotóról” – nyilatkozta Vadas József egy 1975-ben megjelent tanulmányában. [...]

Iskolái elvégzése után öt évig dolgozik Maróti Géza József utcai műtermében. Itt készíti el 1914-ben első saját kerámiáit. A Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe megy, és tagja lesz a Wiener Werkstätte kerámiaműhelyének. 1925-ben Maróti Géza közbenjárására részt vehet a monzai iparművészeti kiállításon, ahol elismerő oklevelet szerez. Ettől kezdve szinte minden nagyobb hazai és nemzetközi kiállítás rendszeres résztvevője. Az 1929–39 közötti időszakban, Barcelonában, Monzában. Milánóban, Brüsszelben, Párizsban volt kiállítása. Az 1935-ös brüsszeli és az 1937-es párizsi világkiállításon kollekciója aranyér-

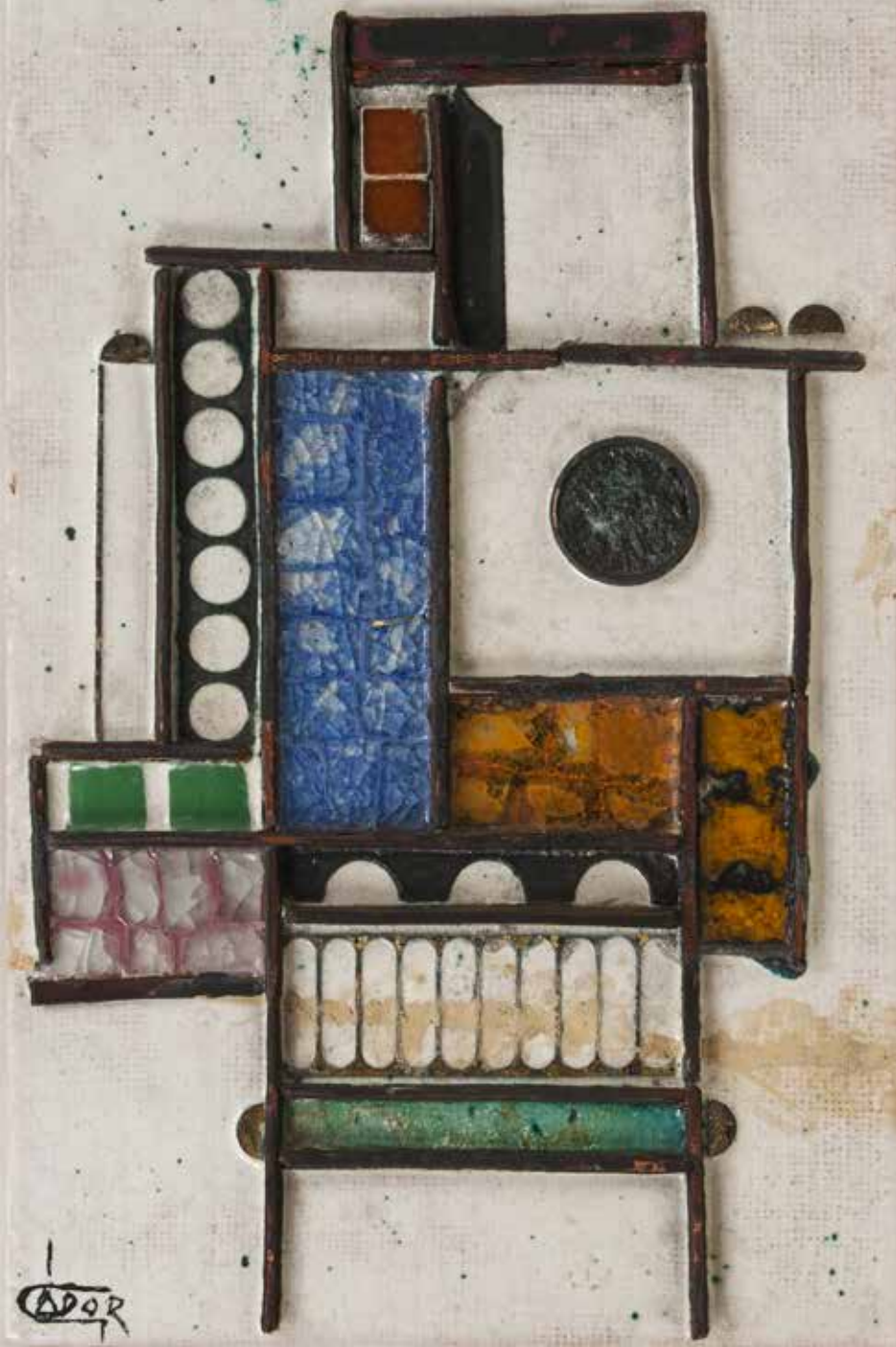
met kapott. A milánói nemzetközi triennálén 1933-ban ezüstérmét, 1936-ban aranyérem elismerésben részesült. Képviselte hazánkat a New York-i, a brüsszeli (1958) világkiállításon is, és számos nemzetközi kerámiakiállításon: Prága (1962), a gmundenin és az ostendein (1959), London Royal Festival Hall (1963), Krakkó (1965), middelheimi biennálé (1967), a velencei biennálén két alkalommal is, 1924-ben és 1962-ben.

A háború után alkotómunkájában stílusváltás figyelhető meg, érdeklődése az absztrakt művészet irányába fordul. 1945-ben az Iparművészeti Iskola – 1948-tól Főiskola – kerámia szakára hívták meg tanárnak. Ettől kezdve az oktatás munkásságának fontos elemévé vált. 1945 és 1957 között volt tanszékvezető, egy új gene-

ráció útra bocsátásában játszott meghatározó szerepet. 1954-ben a Nemzeti Szalonban volt kiállítása. 1955-ben Kossuth-díjat kapott. Nagy hatással volt rá Picasso, akivel személyes kapcsolatba is került. Modern formájú kerámiáin és használati tárgyain feltűnnek Picasso festészetének „gádorosított” stílusjegyei. Pályája kései szakaszában a nonfiguratív és konstruktivista kifejezés felé fordul. 1973-tól tevékeny munkakapcsolatot alakított ki a pécsi Zsolnay porcelángyárral, ahol nagyméretű kerámia térplasztikáit tudta kivitelezni. Életművének négy-száz darabos válogatását később a pécsi Janus Pannonius Múzeumnak ajándékozta.

Gádor István kerámiái, kisplasztikái a magyar múzeumok féltett kincsei, és természetesen kiemelkedő darabok találhatók fontos ma-

gágyűjteményekben is. Magyarországon alkotásai legnagyobb számban, az Iparművészeti Múzeumban, a Váci Értéktárban, a verőcei Gorka Múzeumban, a siklósi Gorka-kiállításon, a pécsi Janus Pannonius Múzeumban találhatóak. Köztéri művei – faliképek, térkompozíciók, porcelánplasztikák, konstrukciók, épületdíz-kerámiák, térplasztikák – láthatók Budapesten, Balatonfüreden, Siófokon, Százhalombattán, Kecskeméten, Miskolcon, Szegeden, míg külföldön Bécsben, Berlinben, Helsinkiben gyarapítják a magyar kerámiakultúra hírnevét.

A természet tele van csodálatos szépségekkel, s a művészet feladata, hogy föltárja őket, felmutassa azokat a dolgokat, amelyek mellett az emberek általában elmennek. De ez önmagában kevés. Mesterséges környezetünknek, tárgyi világunknak is esztétikusnak kell lennie; mert végső célunk, hogy az életünkben mindenütt a szépség uralkodjék, foglalta össze ars poeticáját a mester röviddel halála előtt. ♦

NAGY T. KATALIN

GONDOLATOK GÁDOR MAGDA MŰVÉSZETÉRŐL

Gádor Magda művészcsaládba született 1924. július 25-én, Budapesten. Édesapja *Gádor István*, a magyar kerámiaművészet nagymestere volt. Magda 1949-től a Magyar Képzőművészeti Főiskola szobrász szakán tanult.

A hetvenes évekig elsősorban terrakottával és kövel dolgozott, de kísérletezett más anyagokkal is. Végül egy „nem nemes” anyag, a beton lett szobrászatának legfőbb anyaga. Kezdetben inkább a geometrikus, majd egyre inkább az organikus formaképzés érdekli, szobrai egyre stilizáltabbak, elvontabbak lesznek, bár a természeti formáktól sem szakad el teljesen. A nyolcvanas évek munkáin még felismerhetőek a természeti formák – oroszlánok, madarak – de stilizált formaviláguk már sejteti a művész eltávolodását az érzéki-konkrét szférától. A kilencvenes évek második felének alakjai már sokkal inkább egy gondolat, egy érzés megfogalmazásai, és megjelenik az új sajátosság, a festett gesztus. Kezdetben a megjelenő vonalak alázatosan követték a formákat, kiemelve a plasztika egyes részeit. Ez a formakövető rajzolás-festés fokozatosan megváltozott, az ecsettel vagy más eszközzel felvitt nyomhagyások egyre inkább kiszabadultak a verbálisan értelmezhető és megnevezhető tartományból, szeszélyesebbé, gesztusszerűbbé váltak. A rajzi elemek erősödése nyomán a kilencvenes években megjelent az önálló rajz. A vonalrajz hol elégikusan, hol játékosan kanyargott, majd sötétre satírozott formákat kerülgetett, máskor festőbb felületek mögé bújt. A gesztusok egyre hevesebbek lettek a papírokon s a szobrokon egyaránt.

Kevés művész tud megújulni idősebb korában, de Gádor Magda művészetének éppen ez az állandó alkotói frissesség az egyik sajátossága. A betonöntés elmaradásával új lendületet kapott szobrászata, amikor különböző talált fahulladékokban találta meg a neki tetsző formát, melyet a festéssel tovább alakított.

Férjével, a szintén szobrászművész *Nagy Sándorral* együtt hosszú évtizedeken át alkotnak, mindketten számos köztéri alkotást is készítettek.

Gádor Magda munkáit jeles hazai köz- és magángyűjtemények őrzik, rendszeresen szerepel szobraival csoportos kiállításokon. Számos önálló tárlata volt a fővárosban és vidéken egyaránt, nemrég a Kiscelli Múzeumban és a pécsi Janus Pannonius Múzeumban.

A Munkácsy-díjas művész páratlanul gazdag és több mint hat évtizedet felölelő, egyéni látásmódú szobrászi életműve méltán tarthat számot a nagyközönség érdeklődésére. ♡

*Gádor Magda
memoárjából*

„EGYÜTT INDULHATTUNK NAGY SÁNDORRAL AZ ÉLETBEN”

Budapest a Lónyay utca 19.-ben, ahol születtem, körülbelül hétéves koromig laktunk. Emlékszem a lakásra. A konyhából szoba nyílt, ott állt egy nagy korong, apám azon dolgozott. Volt egy szoba, ahol aludtunk, és volt egy másik, ahol apám a rengeteg kerámiát tartotta. Ezekben az időkben sokszor rajzoltam, ez volt a legjobb játékomban.

A lépcsőházra is emlékszem, ahol szerettem szaladgálni. Bajom csak egy volt: lakott a házban egy vak ember, és amikor jött és a fehér botjával kopogott a lépcsőkön, én nagyon féltem, azt hittem, rám haragszik. Az iskolakezdetkor én az első évet otthon töltöttem, rokonok igyekeztek oktatni, több-kevesebb sikerrel. A második osztálytól már iskolába jártam, a Sziget utcai elemi iskolába. Nagyon kedves volt a tanító néni, biztosan jól is tanított. Ezt egy sokkal későbbi történet igazolta. 1967-ben

kiállításom nyílt a Fényes Adolf Teremben, Pintér Évával. Erre a kiállításra eljött ez a tanító néni. Plakáton meglátta a nevem, emlékezett rám, és egy vasárnap délelőtt megnézte a kiállítást. Az elemi iskola után már a Gizella királynőről elnevezett gimnázium következett, ahol elkezdődött életem sötét korszaka. Három évig tartott, felláztam az iskolai rend ellen. Ez úgy történt, hogy mindent fordítva cselekedtem. Ha fel kellett állni leültem, ha le kellett ülni, felálltam. Ha beszélni kellett hallgattam, ha csendben kellett maradni, kiabáltam. Rémes volt. Anyám, jó tanácsokra hallgatva, átíratott a Deák Téri Evangélikus Gimnáziumba. Az új iskolába barátságos légkör fogadott. Nem lázadtam többé. Még a tanuláshoz is megjött a kedvem. 1942-ben itt érettségiztem.

Jöttek a háborús évek. Anyámnak és nekem ez úgy kezdődött, hogy én észrevettem, amint egy német katona drótozza a Margit hidat. Szóltam anyámnak, hogy úgy gondolom, fel fogják robbantani a hidat, nem fogunk tudni átjutni a Budáról Pestre. Akkor mi Óbudán laktunk. Anyám meghallva a hírt a hídról, úgy döntött, azonnal összecsomagolunk és elindulunk Pest felé. Anyám barátinjéhez, a Viola utcába költöztünk. Két napja laktunk a Viola utcában, amikor a Margit hidat felrobbantották. Az idő nagy részét a ház pincéjében töltöttük.

Naponta kétszer felmentünk a lakásba enni valamit. A pincében volt rajtam kívül néhány fiatal. Az egyik fiú egyszer odajött hozzám, hogy valami nagyon fontosat akar mondani. Pár nap múlva újból odajött azzal, hogy fog mondani egy közeli címet, de erről ne szóljak senkinek. Ezután talán egy héttel megmondta a címet. A cím a Lónyay utcában volt, ahol az egyik lakásban üldözöttek kaptak menedéket. A lakás bejárati csengőjének titkos kódja volt, ezt kellett nekem megtanulnom.

A lakásban voltak katonaszökevények, munkaszolgálatból szököttek és olyan bujkálók, akiknek valamitől félniük kellett. Én leginkább ennilót vittem nekik, mert abból nagyon szűkösen álltak.

Egyre csak vártam, hogy vége legyen a borzalmaknak. Végül csak eljött az ideje, a háború véget ért, én nagyon boldog voltam. A pincébe és a lakásba is jöttek orosz katonák. A lakásban a tükör mellett állt két üveg kölnivíz. Egyszer bejött egy orosz katona, és nekilátott meginni a kölnivizeket. Megitta mind a két üveggel. Nagyokat kortyolgatott, azután vidáman távozott. Én magamban jó utat kívántam neki. Később jöttek a rémhírek, de igyekeztem a rémhírekre nem odafigyelni. Volt a pincében egy hozzám hasonló korú lány Pesterzsébetről. Anyám és a lány hozzátartozói úgy gondolták, jó lenne, ha mi kimennénk Pesterzsébetre, mert ott az esetleges rablás és az erőszak már a múlt történése. Így mi ketten elindultunk Pesterzsébetre, a lány családja szívesen fogadott engem is. Néhány napig csend és nyugalom honolt, azután jött a baj. A lány apját elvitték munkára, mert a svábokat elkezdték begyűjteni Pesterzsébeten. Ez a szegény ember pedig svábnak minősült. Ettől én nagyon kiborultam. Egyszer az a baj, hogy valaki zsidó, aztán meg az a baj, hogy sváb? Ezt sehogy sem akartam elfogadni. El-

határoztam, hogy visszamegyek a Viola utcába, szereztem egy karszalagot, úgy mondták, hogy az hasznos, amikor az ember jön-megy az utakon. Így hát szerencsésen visszaérkeztem a Viola utcába, majd kis idő után elmentem megkeresni apámat a műtermében, ahol lakott is. Rátaláltam, örültünk egymásnak. Apám tudott egy társbérleti lehetőségről a házban, és javasolta, hogy minél hamarabb jöjjünk oda.

Már a következő napon egy kis kézikocsi-val odaértünk. Valóban kaptunk ott egy

társbérletet. Akkor ezt az utcát, úgy hívták, hogy Szent Dömönkos utca (ma Cházár András utca a neve). Társbérletünk egy nagy lakás egyik szobája volt. A többi szobában is laktak társbérlek: két szobában egy-egy fiatal család gyerekekkel, a kishálóban egy idős asszony, és volt még egy szoba, ahová egy férfit utaltak be. A lakás tulajdonosának is jutott egy szoba. El lehet gondolni, hogy a tulajdonos hogyan utált bennünket, az összes társbérletőt!

Pár hónap elteltével szólt nekünk az egyik társbérlek, hogy van egy lakás az első emeleten, ahonnan a jugoszláv hivatalnokok kiköltöznek, a lakás üres lesz, költözzünk oda mi. Csodálkoztunk is: ha ő tudja, hogy üres lesz a lakás, miért nem költözik oda ő? Leköltöztünk, s később tudtuk meg, hogy a társbérlek Amerikába távozott, s az volt itthon az utolsó jó cselekedete, hogy nekünk szólt. Az új lakás kétszobás volt, és máig is ebben lakom. Először anyámmal, azután 1952-től Sándorral is (*Nagy Sándor szobrászművésszel – a szerk.*), és most már egyedül. Ebből a lakásból hívtak be közmunkára 1945-ben. A kenyérgyárba kellett mennem, ahol jó meleg volt.

Ebben az évben történt, hogy apám újból dolgozni kezdett a műtermében; nemsokára én is csatlakoztam hozzá. Tanultam a kerámia különböző technikáit. Első feladataim közé tartozott, hogy megkaptam egy sima felületű vázát, és arra kellett mintáznom valamit. Utána kétszer kiégették, másodsorra megkapta a megfelelő mázat. Örömmel csináltam ezt a munkát. Később elkezdtem mintázni különböző önálló plasztikákat is. Figurákat, portrékat. Így egy idő után észrevették, hogy mit művelek. Apámhoz bejártak a szobrász barátai, Med-

gyessy Ferenc, Bokros Birman Dezső. Jöttek beszélgetni vagy hoztak szobrot terrakottában kivitelezni, kiégetni. Egyszer meglátták, hogy én mit dolgozom, szóltak apámnak, hogy nézze meg ő is. Apám odajött, majd szó nélkül fogta a kis szobrokat. és vitte a kemencéhez kiégetni. Ennél nagyobb boldogság engem nem érhetett. Most már „legálisan” mintáztam. Eltelt így körülbelül három év, amikor apám azt mondta nekem, hogyha én is úgy gondolom, jelentkezem szobrász szakra a Képzőművészeti Főiskolán. 1949-ben jelentkeztem, és felvettek. Nagy örömömre!

A Mikus-osztályba kerültem. Nehéz volt megszoknom, hogy a munkám felől nem teljesen én döntök. Később Pátzay Pál és Strobl (*Kisfaludi Strobl Zsigmond – a szerk.*) lettek a tanáraink. Mintáztunk portrét és aktot, ezt mindig örömmel csináltam, szerettem mintázni. Én Strobl-osztályba kerültem, de Pátzayval is volt kapcsolat, mert ő nemcsak tanár, főtanszékvezető is volt, ami azt jelentette, hogy mindegyik osztályba belátogatott. A déli órákban bejött az osztályba, és legtöbbször korrigált is. Nálunk

majdnem mindig, teljesen ellenkezőleg mint ahogy Strobl tette. Én igyekeztem mindkettőjük korrekcióját kikerülni, bujkáltam előlük, de nem mindig sikerült. Pátzay okosabbnak látszott, de én inkább Stroblal tudtam szót érteni. Ha valamit a munkámmal kapcsolatban másként gondoltam, ezt közölni lehetett vele, és ebből nem lett harag. A diplomamunkámat is ott készítettem az ötödik évben.

1949-ben megszervezték az iskola rendjét. Ez kisebb-nagyobb intézkedésekből állott, többek között abból, hogy a hallgatók közül, akiket „értelmiségi leszármazottnak” tartottak, azoknak nem járt ebéd a menzáról. Engem is ide soroltak... Az 1950-es évben hoztak egy olyan rendelkezést is, mely szerint a fejlettebb

elvtársak szép szóval okítják a fejletlenebbeket. Így történt, hogy *Nagy Sándort* beosztották mellém, hogy engem neveljen.

A nevelés megkezdődött, legtöbbször délutánonként, a Városligetben. Sétáltunk, beszélgettünk. Nagy egyetértésben teltek a napok. Egy idő után úgy határoztunk, hogy összeházasodunk. Ez 1952-ben meg is történt. A főiskolán mindenki nagyon csodálkozott ezen a házasságon. Azt gondolták, hogy igen rövid életű lesz. Tévedtek, mert az együttléletünk egész életre szól. Együtt dolgoztunk tovább...

Közeledett az 1954-es esztendő, diplomamunkát kezdtünk készíteni. Az anyém nagyon

kalandosra sikeredett. Egy hajló alakot kezdtem mintázni, úgy akartam, hogy terrakottában lehessen kivitelezni. Jól is indult a dolog, de én nagyon féltem, hogy ha jön valamiféle korrigálás, elronthatják az egészet, így aztán bujkáltam mindenféle korrigálás elől. Pedig ahhoz, hogy lehessen formázni, engedély kellett. Eljött a végső határidő, amikor már ezt meg kellett csinálni, és én engedély nélkül leformáztam. Hogy a hangos botrányt elkerüljem, kimentem a kertkapuhoz, ahol Strobl minden reggel be szokott jönni. Nemsokára meg is érkezett. Megmondtam, hogy a szobrot engedély nélkül leformáztam. A botrány kitört.

Elkezdett nagyon kiabálni. Azt kiáltotta, hogy én ki akarom őt rúgatni a főiskoláról. Megígértem, hogy a szobrot ki fogom préselni az agyagból, és meg fogom mutatni neki. Arra kértem, ne haragudjon, hanem nézze meg a kipréselt példányt. Nehezen, de ebbe mégis beleegyezett. A formát segítséggel elszállítottam apám műtermébe. Ott kipréseltem, és szóltam, hogy jöjjön, és nézze meg. Eljött és megnézte a szobrot. Ahogy a szobrot vizsgálta, láttam rajta, hogy ha nem is lelkesedik, de nincs túlzottan ellene. Azt mondta, hogy van a szobron néhány hiányosság, ha azokat pótolom, akkor újból eljön, és megnézi, hogy rendben van-e. Amikor ezeket megcsináltam, újból eljött, és azt mondta, hogy derék munkát végeztem, és megölelt. Így aztán megkaptam a diplomát engedéllyel. Sanyi is megkapta a diplomát a Pátzay-osztályban.

Elindulhattunk Nagy Sándorral együtt az életben. Sikerült egy kicsi műhelyt találnunk egy belső udvarban. A hely olyan kicsi volt, hogy ha az egyikünk bement, a másikunknak ki kellett jönnie. Rászoktam, hogy ha Sanyi dolgozott, én elmentem moziba. Soha annyi filmet nem láttam, mint akkor!

Később megpályáztuk a Százados úti műtermet, és 1963-ban megkaptuk. Lett már helyünk, nagy méretű munkába is belefoghattunk! Hamarosan tele lett a műterem. Nekem az első megbízásom a Kosztolányi Dezső téri ivókút volt. Ezután kaptam még néhány hasonló jellegű megbízást. Előtte néhány terrakotta domborművet készítettem Kadarkútra.

Fordulat, legalább is az én érzésem szerint, akkor következett be, amikor a Velencei-tóhoz kerülő kútszobrot megterveztem. Oszlopszerű plasztika lett a tervből, rokon a környezettel.

Sanyi ez időben kezdett nagy erővel követni faragni. Én meg mintáztam, rajzoltam. Sanyi nagyon jó társam volt. Néha visszagondoltam, hogyan kezdődött a házasságunk. Sanyi írt egy lapot a szüleinek Bujra. „Kedves szüeim, megházasodtam. Húsvétkor utazunk hozzátok, fiatok: Sándor.”

Én féltem, milyen lesz a falubeli látogatásom, de, mint utóbb kiderült, nem volt okom félelemre. Szeretettel, jó szóval, kedvességgel fogadtak, olyan volt, mintha mindig ismertük volna egymást. A család befogadott, otthon éreztem magam. Megmutatták a házat, az udvart, a kertet, az istállót és az akkoriban született kisborjút. Pár nap múlva Sanyi kitalálta, hogy milyen jó helyet lehet csinálni az istállóban. Szerzett agyagot, állványnak valót, és a következő nap már kezdtem mintázni a borjút. Mikor már látszott a formája, megnézték, és figyelték, hogyan alakul. Tetszéssel fogadták. Apósom mondta is, hogy milyen ügyes menyevan. Rövid idő alatt nagyon megszerettem az egész családot. Sanyi testvéreit is megismertem. Hét testvére volt, Sanyi volt a legidősebb. A szünetidő letelte után visszamentünk Pestre.

A főiskolán 1954-ben végeztünk mind a ketten.

a HÉV-állomáshoz. Korán elhagyta Magyarországot, körülbelül a negyvenes évek elején. Festő volt, nagyon jó képek maradtak utána. Nála voltunk több alkalommal együtt Mészáros László szobrásszal és annak családjával. Volt egy lányuk, kisebb, mint én, három-négy éves lehetett. Vele sokat játszottam, közben hallgattam a felnőttek beszédét is. Apám nagyon nagyra becsülte Mészáros László szobrászatát, jóbarátok is voltak. Ma már úgy gondolom, arról szólhatott a vita, hogy apám óvta barátját a túlzott optimizmustól, ami abban nyilvánult meg, hogy hitte a szocializmus megvalósulását már a közeljövőben, a Szovjetunióban. Nem sok idő múlva ki is ment oda szerencsét próbálni, s életének nehéz éve következtek. Akkor még én a játékkal voltam elfoglalva, játszottunk is Mártával. Ő lett később Mészáros Márta filmrendező. Mészáros László Kirgíziában telepedett le, ahol sokat dolgozott. Ma Frunze

1955-től kezdve vettünk részt több csoportos kiállításban. Első önálló kiállításom 1967-ben volt a Fényes Adolf teremben, Pintér Évával.

Sanyi első önálló kiállítása is 1967-ben volt, az Ernst Múzeumban, Berényi Ferencsel. Később volt több kiállításunk, ezekről majd később fogok írni, most szeretnék még régebbi dolgokra visszaemlékezni. Amióta egyedül vagyok (*Nagy Sándor szobrászművész 2017-ben, kilencvennégy éves korában halt meg – a szerk.*), sok régi történet jut eszembe. Hogyan is volt gyerekkoromban. Sokat költöztünk, egyik kiállításból a másikba. Anyám szeretett volna javítani mindenkori helyzetünkön, ezért keresett mindig új lakást is. Néha alig csomagoltunk ki, máris mentünk tovább. Így azután Pestnek szinte mindegyik kerületében otthon éreztem magam. Budán csak egyszer laktunk, rövid ideig, Pest volt az igazi otthonom, megismertem mindenféle arcát, rejtett titkait is.

Gyerekkorom idején elég nagy vendégjárás volt nálunk. Én némelyik vendéget lerajzoltam. Emlékszem Aba-Novákra, Diener Dénesre, Bokros Birmanra, Egy József, Mattioni Eszterre, Modok Máriára, Bene Gézára... A rajzaim közül legjobban Aba-Novák és Egy József sikerült. Ezek a rajzok megvannak ma is. Kimaradt még a felsorolásból Kelemen Emil. Ő is járt nálunk, de többször mi voltunk nála vendégségben. A Rómaifürdőn lakott, közel

városában múzeuma van, de az ő egyéni sorsa tragikus halállal végződött.

Visszatérek a gyerekkorból a későbbi időkre. A művésztelepekről írok. A 70-es években Hajdúböszörményben voltunk művésztelepen. Itthoni művészeket kívül a környező országokból jöttek a tagok. Sanyi követ faragott, én mintáztam. Volt ott a közelben egy téglagyár, onnan hordtam el a selejtes téglákat és azokat használtam fel a szobraimhoz. Szerettünk ott lenni, úgy éreztük, hogy az ottlét a művészetünkre is jó hatással van. Itt lett jó barátunk Torok Sándor festő, aki Jugoszláviából jött át. Később a Vigadóban vele volt kiállításom. A telepen nem csak dolgoztunk, a jókedv, a tréfa sem hiányzott, sokszor énekeltünk együtt, legtöbbször magyar népdalokat. Később kétszer voltunk még művésztelepen, külföldön. 1970-ben németországi művésztelepen, Reinhardtsdorfban. Ott a helyhez kőbánya tartozott, onnan kaptuk a köveket a faragáshoz.

Sanyi örömmel látott munkához. Nekem is sikerült egy plasztikát elkészítenem. Ennek a szobornak később érdekes története lett. Amikor a két német állam egyesült, az NDK eladott a szobraimból, így az én szobrom Amerikába, majd Alaszkába került, az Alaszkai Nemzeti Parkba. Erről én egy tévéadáson keresztül értesültem. Először azt hittem, hogy káprázik a szemem: hogy kerülhetett az én szobrom Alaszkába? De amikor még egyszer megnéztem az adást, akkor már biztos voltam benne, hogy az én szobrom van azon a szép helyen... ♦

KIÁLTÁS ÉS KÜZDELEM

Gádor Magda pályája kezdetén portrészobrokat készített, olykor kútszobrot, mint az emlékmű kevésbé harsány, időtlenebb formáját, majd pedig csaknem absztrakt kisplasztikákat, melyek olykor a kozmoszt, máskor a modern ember által konstruált fantasztikus lények világát idézték fel.

Gépállatok barátkozását faragta, formálta a művész a közelmúltban, technikája az európai szobrászatban az 1920-as évektől használt beton, melyet ekkor még az anyagba kevert festékkel színeztet. A kilencvenes években a művész elfordult a sci-fi alakjainak ábrázolásától. Szobrai anyaga, technikája ugyanaz, de elvétele már farag követ is, s a szobrok felületét szerves festékkel utólagosan festi. Archaikus

korokban embernek, állatnak, növénynek azonos értékű lelke van, mint ezt több tudós, köztük a híres James G. Frazer megállapította az efféle gondolkodás emlékét őrző folklór példái nyomán. A természeti népek úgy bánnak az állattal, mint magasabb rendű lényel, ezt a közvetlen kapcsolatot a fejlettebb civilizációk szétrombolják. Lelkes állatok jelennek meg Gádor Magda betonból készült, homokkőből faragott, növényi festékkel festett, csíkozott, pettyezett szobrain, melyek több esetben meghaladják a kisplasztikai dimenziókat. Differenciált gesztusaikkal és mimikájukkal mégis sejtetik, hogy archaikus előzményeik ellenére a modern művészet alkotásai. Mozgásokat, küzdelmeket jelenítenek meg plasztikai történetei, melyek jelentése olykor drámai, olykor elégikus-ironikus világmagyarázat. (Részlet Szabó Júlia Gádor Magda-tanulmányából.)

„KIBONTOM A SZELLEMET A KŐBŐL”

A Körmeni Galéria internetes ismertetőjében Nagy Sándor szobrászművész életéről rövid jegyzetben tájékozódhatunk, majd annál bővegebb, rangos katalógusok díszére való felsorolások következnek díjairól, szakmai ösztöndíjairól, aztán az önálló kiállításairól – ötvenhárom számoltam meg az 1967-es, budapesti, Ernst Múzeum-belitől a 2017-es, Ibrányban megrendezett kiállításig –, nem is szólva köztereken álló, monumentális alkotásainak, magán- és közgyűjteményekben található műveinek végtelen soráról. Valamint a szakmai méltatások sokaságáról. Közülük – a rövid életrajzi utalások után – most Wehner Tibor egyik rangos tanulmányát közöljük.

Sillabusz Nagy Sándor szobrászművészhez

A Szabolcs-Szatmár megyei Buj községben született 1923. május 28-án, Budapesten halt meg 2017. augusztus 11-én. Ifjúkorában földműveléssel foglalkozott, majd kőművesként dolgozott. 1947 és 1949 között a nyíregyházi Bessenyei György Képzőművészeti Szabadiskolában kezdte meg művészeti tanulmányait, ahol mesterei Berky Nándor és Diószegi Balázs voltak, majd 1949 és 1954 között a budapesti Magyar Képzőművészeti Főiskolán végezte tanulmányait. Mestere Beck András, Kisfaludi Strobl Zsigmond, Pátzay Pál és Mikus Sándor. 1949-től Budapesten élt. 1952-től volt kiállító művész. 1952-ben feleségül vette főiskolai évfolyamtársát, Gádor Magda szobrászművészt, akivel 1960-tól a budapesti Százados úti művésztelep tagja volt. 1979-ben nyerte el a Munkácsy-díjat.

A Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége (1963-tól), a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapja, majd a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete (1954-től) és a Magyar Szobrász Társaság (1995-től) tagja volt.

WEHNER TIBOR

NAGY SÁNDOR

„A kő faragása közben fedezzük fel anyagunk szellemét és sajátosságait. A kezünk gondolkodik és követi az anyag gondolatait.”

(Constantin Brâncuși)

A *Modern magyar művészet* című összefoglaló igényű történeti feldolgozás 1972-es kiadásában, Németh Lajos művészettörténész az új szobrászgeneráció legjelentősebb alkotóinak művészetét elemezvén Nagy Sándor munkásságát a Medgyessy-oeuvre által teremtett tradícióhoz kapcsolódó művészek körében jelölte meg. Joggal: a XX. század művésze „Kibontom a szellemet a kőből”

A Körmeni Galéria internetes ismertetőjében Nagy Sándor szobrászművész életéről rövid jegyzetben tájékozódhatunk, majd annál bővegebb, rangos katalógusok díszére való felsorolások következnek díjairól, szakmai ösztöndíjairól, aztán az önálló kiállításairól – ötvenhárom számoltam meg az 1967-es, budapesti, Ernst Múzeum-belitől a 2017-es, Ibrányban megrendezett kiállításig –, nem is szólva köztereken álló, monumentális alkotásainak, magán- és közgyűjteményekben található műveinek végtelen soráról. Valamint a szakmai méltatások sokaságáról. Közülük – a rövid életrajzi utalások után – most Wehner Tibor egyik rangos tanulmányát közöljük.

Sillabusz Nagy Sándor szobrászművészhez

A Szabolcs-Szatmár megyei Buj községben született 1923. május 28-án, Budapesten halt meg 2017. augusztus 11-én. Ifjúkorában földműveléssel foglalkozott, majd kőművesként dolgozott. 1947 és 1949 között a nyíregyházi Bessenyei György Képzőművészeti Szabadiskolában kezdte meg művészeti tanulmányait, ahol mesterei Berky Nándor és Diószegi Balázs voltak, majd 1949 és 1954 között a budapesti Magyar Képzőművészeti Főiskolán végezte tanulmányait. Mestere Beck András, Kisfaludi Strobl Zsigmond, Pátzay Pál és Mikus Sándor.

1949-től Budapesten élt. 1952-től volt kiállító művész. 1952-ben feleségül vette főiskolai évfolyamtársát, Gádor Magda szobrászművészt, akivel 1960-tól a budapesti

Százados úti művésztelep tagja volt. 1979-ben nyerte el a Munkácsy-díjat.

A Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége (1963-tól), a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapja, majd a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete (1954-től) és a Magyar Szobrász Társaság (1995-től) tagja volt. tében oly mély nyomot hagyó, a modern magyar plasztika egyik fő áramát megteremtő Medgyessy Ferenc szobrászatát jellemző tömör Németh Lajos-leírás akár Nagy Sándor műveire is érvényesíthetnénk: „Egyiptom, az asszír, sumér és az archaikus görög plasztika volt Medgyessy nagy élménye, e korok tiszta plasztikai nyelvezetét, nyers erejét akarta felidézni.” És amiként a tradícióhoz való kapcsolódásban, a formateremtés szemléletében, az anyagválasztásban és az anyagmegmunkálásban is párhuzamok, közvetlen kapcsolódások figyelhetők meg az 1958-ban lezárult Medgyessy-oeuvre és a még napjainkban is továbbépülő Nagy Sándor-életmű között. Ismét Németh Lajos Medgyessy művészetét elemző, de Nagy Sándor művészetére is alkalmazható megállapítását idézzük: „Készített bronzokat is, leginkább azonban a követ szerette, mégpedig a rusztikus harasztit, amely már anyaga miatt is megkövetelte a primitívebb, nyersebb megfogalmazást, a román kori apostolszobrok vagy a provinciális barokk kőfaragók zamatos stílusát.” Ezeket az összefüggéseket ismerte fel és emelte ki már 1967-ben Solymár István is, amikor Nagy Sándor első, a budapesti Ernst Múzeumban rendezett önálló kiállításának katalógusában leszögezte: „Nagy Sándor szobrainak felmenőit Medgyessy Ferenc plasztikáinak körében és Szabolcs levegőjében kereshetjük. A szobrászatnak azt az ősi és modern felfogását képviseli, amely a szobrot belülről, a gondolattól magvas anyag felől képzelettel el, és kívülről befelé keresi a megvalósulást.”

A *Modern magyar művészet*-et követő, a három évtized elmúltával megjelent újabb, az átfogó történeti áttekintés, az összefoglalás igényével közreadott egyetemi tankönyvben, a négy művészettörténész által jegyzett *Magyar képzőművészet a 20. században* című munkában – bár életműve az 1950-es évek kezdetétől bontakozott ki, s munkássága kiteljesedésének időszak a XX. század utolsó

harmada volt – Nagy Sándor nevét, művészetének elemzését nem olvashatjuk. Furcsa – és méltánytalan – ez azért is, mert András Gábor a *Tér-tárgy-szobor – Installációk, objektumok, szoborművek* című fejezetben leszögezi: „A nyolcvanas évtized folyamán a háromdimenziós művek köre kiszélesedni látszott; a plasztikai formaadás közegében a hagyományos szoborművek csupán az egyik lehetőséget képviselték. Polgárjogot kapott s általánossá lett az objektumfajta: poszt-surrealista, popos, konceptuális, arte provera és újhullámos változataiban – a ready made-től a tárgy-kollázsra át az assemblage-ig. Mind több művész találta fontosnak, hogy munkái egymással és a rendelkezésre álló kiállítóhely terével is élő kapcsolatban lépjenek. Vagy már meglévő műveiket igyekeztek egységes, egyetlen kompozícióként értelmezhető látvánnyá szervezni, vagy kifejezetten az adott térbe készített alkalmi, efemer életű, másutt többé kiállíthatatlan installációt, illetve tárgyegyüttest, environmentet.” Nagy Sándor hetvenes-nyolcvanas években és az ezredforduló éveiben rendezett szabadtéri szoborkiállításai – budapesti kertekben és nyíregyházi parkokban – pontosan az ezen, a művek és a természeti környezet összhangját megteremtő voltokkal váltak a szokványos szobrászati bemutatók sorától elváló, minőségükben és jellegükben is újszerű és különös tárlatokká, s a kilencvenes években alkotott és felvonultatott gúlaszobor-együttese is a korábbi hagyományos szoborműeszménytől való elszakadást tanúsították, az új szellemiséggel áthatott, de autonóm, az aktuális trendektől távolságot tartó műformálási elveket reprezentáltak. Lényeges tényező, Nagy Sándor művészetének specifikuma, hogy az új szoborkomponálási koncepció a hagyományos eszközökkel kivitelezett kőszobrok különös együtteseinek kialakításával, felépítésével öltött testet.

Nagy Sándor szobrászatának meg-megújuló jelenségei mögött ezért sem nehéz felfedeznünk a klasszikum eleven jelenlétét. Akkor, amikor a klasszikus szobrászat minden korábbi, évezredek át szervesen épülő elrendszere és gyakorlati szisztémája a XX. század avantgárd művészeti kezdeményezési következtében felrobbant, és amikor túlléptünk már azon a fázison is, hogy minden lehet szobor – amikor nélkülözhetővé vagy behelyettesíthetővé vált az anyag és a tér is, amikor a megfoghatatlanságok plasztikájává szintetizálódhat a gondolat –, Nagy Sándor makacs következetességgel követ faragott és követ farag. A pálya kezdeti fázisában alkotott néhány bronzszobor és olomplasztika mellett az öt évtizedet felölelő munkásság kizárólagosan az archaikus ideálok és a klasszikum egyszerre ösztönös és tudatos vállalása és követése jegyében, a középkori kőfaragómesterek szívósságával faragott kőszobrok megalkotásának ígézetében épült. „A kőből kibontani az embert mennél teljesebben, mennél sokrétűbben. Mindig ez vonzott. Kez-

SZABÓ JÚLIA KŐ KÖVÖN...

(A 2002-es Nagy Sándor a Körömdi Galériában című kiállításról, részlet)

Nagy Sándor szükszavú, nehéz beszédű ember. Önmagához következetes pályája során az aprólékosan kimunkált formáknak és a nagy, nehézkes formaadásnak egyaránt mestere lett. Archaizáló fejszobrai az ibériai plasztikát, húsvét-szigeti fejeket, egy másik csoportjuk a földközi-tengeri kultúrák legrégebb emlékeinek egyszerű tökéletességét idézik. A harmadik csoport – itt is fejek kerülnek egymás mellé és fölé – parasztasszonyok, parasztemberek arcvonásait örökíti meg. Ezek riadtan, de nagy elhatározással néznek maguk elé, a paraszti munka nagy erőfeszítéseinek és nekibuzdulásainak hitével, mely nélkül immár tízezer éve nem lehetne földet művelni. Nagy Sándor Magyarországon, több helyen felállított emlékművei (Nyíregyháza *Örökvaltság-emlékoszlop* 1974-ből, Rákospalota *Nemzedékek-emlékmű* az 1980-as évekből, és még folytathatnám a sort) több alkalommal beszéltek erről a témakörrel. Kertbe készült szobrainak egy része sem szól másról, mivel ez a téma a művész személyes életvitelével, gondolataival függ össze. Jelet, maradandó, nehezen elpusztítható jelet kell faragni az ismeretlen közember arcáról. Nem szabad törödni a kultúrákat pusztító tényezőkkel, hanem munkálni kell a legkeményebb követ, követ kell helyezni köre, ünnepelni az arc és a test keserves kínok közt alakuló szépségét, megmaradási vágyának kifejeződését. Az immár öszre hajló kertben Nagy Sándor szobrainak kiállítása meggyőzheti az odalátogatót arról, hogy a filozofikus tartalmakat hordozó szobroknak kert kell, zöld pázsit, tisztított utak, azokon sétáló, elmélkedő emberek, akik nem a rombolás, hanem az évezredek hagyományok tiszteletének képviselői, akiknek gondolkodásába nem fér bele az istensapásnak álcázott rombolás, a praktika, mely szerint az emberiség „fejlődésének” követelménye, hogy helyenként kő kövön ne maradjon.

dedben bronzal is dolgoztam, de a kőben teljesebben tudom kifejezni a mondanivalómat. És a kő sohasem ismétlődik. Mindig más. Milliós éveket zár magába, és én kibontom a szellemet belőle” – vallotta szobrainak anyagáról, alkotómódszeréről a művész egy beszélgetésben. Az ezredfordulón visszapillantva az elmúlt évtizedekre Nagy Sándor alkotásait a hagyományos anyagválasztás és anyagmegmunkálás ellenére a magyar művészet, a modern magyar szobrászat hallatlanul korszerű és újszerű, kiemelkedő jelentőségű, értékes és – biztosan prognosztizálható – értékálló műveiként minősíthetjük.

„A kőbe születtem”

Az ezerkilencszázötvenes években induló, napjainkig ívelő pálya nem bontható szakaszokra: a Nagy Sándor-életmű mind tartalmilag, mind formailag roppant egységes, egynemű. Ezen egység háttérben Nagy Sándor alkotói egyénisége áll, aki a vidéki Magyarország, az ország legelmaradottabb vidéke, Szabolcs-Szatmár megye küldöttként érkezett a szobrászmesterség kitanulására, Budapestre, s aki több évtizedes fővárosi munkálkodása alatt napjainkig is megőrizte önmagát, indíttatásait. Származására, gyermekéveire, szobrászi szárnypróbálgatásaira így emlékezett egy 1984-es újságr riportban a művész: „A kőbe születtem. Nagypám kőműves volt. Szüleim földművesek voltak Bujon: tizenhárman lettünk testvérek, nyol-

can maradtunk. Végeztem hat elemi, és én is kőművestanulónak mentem. De előbb még levante voltam, elvittek engem is, kikerültem Németországba, ott amerikai fogságba estem, aztán nyolc hónap múlva hazakerültem. Itthon, mint kőműves, a nyíregyházi tanyákon dolgoztam. Mindig furtam-faragtam, és a nyíregyházi szabadiskola vezetőihez is eljutott a hírem, érdeklődni kezdtek utánam. Berky Nándor és Diószegi Balázs voltak a szabadiskola vezetői. Két évig tanultam a szabadiskolán, Váci Mihályék közbenjárására bekerültem a kollégiumba is. Aztán Váci András, a festő felkerült Pestre, és az ő unszolására magam is ide jöttem.”

Nagy Sándor roppant egységes, a részletképzést és a mives kidolgozást kezdetektől kerülő plasztikai világában talán csak két, lassú változást reprezentáló jelenségre figyelhetünk fel: a tartalmi kifejezésnek megfelelően felépített, a nagy tömegek ritmusára alapozott komponálásmód mind erőteljesebbé válását – az ábrázoló-megjelenítő formajegyek, motívumok fokozatos háttérbe szorulását, majd szimbolizációs átlényegülését – és a plasztikai hatóerőket megsokszorozó szoboregyüttesek, szoborgulák, szoborhalmazok megjelenését és térnyerését. Emellett természetesen Nagy Sándor szobrászatában is jelen van az a ketősség, amely a XX. század második felének magyarországi és közép-európai szobrászéletműveire oly jellemző: az autonóm művek és

a megrendelésre készített monumentális alkotások csoportjának különállása. Nagy Sándor pályakezdése óta rendszeresen bemutatta a kis- és közép méretű autonóm munkáit a csoportos tárlatokon, majd később a sokszor szabad téren, természeti környezetben rendezett önálló kiállításokon, s emellett 1955 óta folyamatosan készítette a közösségi terekbe, közterekre állított monumentális kompozícióit: elsősorban díszítő jellegű, egyalakos kőszobrokat, portrékat, valamint emlékműveket. Hosszú a megrendelésre készült Nagy Sándor alkototta monumentális szobrok sora az 1961-es főti *Ülő lány*-tól az 1966-os nyíregyházi *Lépő lány*-on, az 1977-es debreceni *Medgyessy Ferenc*-en, az 1981-es budapesti *Nemzedékek-*

en át az 1998-as nyíregyházi *Vénusz*-ig és a 2000-ben elhelyezett ibrányi *Nagyanya*-ig. E művek sorában is kizárólagos a kő alkalmazása és hangsúlyos a körplasztikák komponálása, bár a művész már a főiskolai diplomamunkája óta előszeretettel fordult a domborművek felé is. Az ötvenes években alkotott megyaszói *Háborús emlékmű* és a táti *Sárkányeregetők*, majd az 1962-es győri *Eörsy Péter hajdúkapitány*-t megörökítő munka és egy 1968-as mosonmagyaróvári háromalakos kompozíciót követően, s mintegy e sorozatot megkoronázva készítette el az 1975-ben a Nyíregyháza központjában felállított, balladisztikus hangvételű *Örökváltás emlékoszlop*-ot. „Nagy Sándor egy 240×70×60-as budakalászi mész-köbe 23 db 130 cm-es figuraméretű alakot faragott, megtartva a hasáb tömör egységét. Az alakok a hasáb három oldalát töltik meg, a negyedikre felirat került. Egységes a kompozíció, mint a típusaikban ábrázolt alakok emlékezetes el-

határozása. Sűrített, zsúfolt ez a kompozíció, az alakok egymást takarják, mint azoknak a botoknak az ábrázolatain, amelyekre mestersegek történetét, az emberi élet útját, nevezetesen események történetét vésték ismeretlen hajdani faragó emberek. Nagy Sándor e népi képzőművészek gondolkodásán, módszerén elindulva, de szobrászi tudását és ismereteit is alkalmazva alkotta meg művét” – írta az emlékművet elemző 1977-es tanulmányában Kovács Gyula.

Nagy Sándor-idolok

Miként a köztéri, megrendelésre készült monumentális munkákban, a kisplasztikákban és a közép méretű kompozíciókban is a művész kizárólagos médiuma az emberi alak: az álló, az ülő, a néha összekuporodó, fekvő férfi és női test. Az alakok a hatvanas-hetvenes évek a valóságra konkrétan reflektáló, realista szellemű műveit, az öltözettel, egy-egy kucsmával, a kézben tartott szerszámmal jellemzett, karakteres figurákat követően általában idolszerűek, sohasem egyénitettek. A minden attribútumtól megszabadított, a minden jelzéstől megfosztott testek zártak, súlyosak és már-már a nyersség határait feszegetően rusztikusak: csak néhány, a felületbe karcolt jelzészzerű vonal, egy-egy szelíd domborulat jelzi a testtájékokat. Számos alkotásban több test olvad eggyé: egymással szembeforduló és egymásnak háttal elhelyezkedő alakok bonyolult rendszere szerveződik. A megbontatlan kötömb, a nyúlványok és kiszögellések nélkül megmunkált mész, gránit, bazalt, andezit, márvány áttörtetlen anyaga, a tömegkapcsolások által élesztett ritmus, az elvékonyodások és a kitágulások-kiterjedések ütemjátéka, az inkább lapszerűvé nyújtott, mint a dúsan burjánzó forma az általánosítások és elvonatkoztatások szféráját vonja a korai kükladikus plasztikákkal rokonítható művek köré, amelyek a szobortéma állandósága ellenére hallatlanul változatos, sokszínű világot bontakoztatnak ki. A Nagy Sándor-idol – az eltorzított testarányokkal komponált, a kicsi fejjel, aránytalanul széles csípővel megformált, a gesztusokat nélkülöző, a jelentéseket csupán a testhelyzettel nyomatékosító torzó – egymástól gyökeresen különböző egyéniségek, jellemek, egymással ellentétes magatartásmódok, életérzések megszemélyesítője-megtestesítője: általa a korszak esendő és méltóságteljes, bátor és gyáva, fenséges és megalázott, győztes és vesztes hőse áll előttünk. 1973-ban, a Káplár Miklós-díj elnyerése alkalmából rendezett hajdúböszörményi kiállítás katalógusában Nagy Sándor szoborvilágáról pontosan és érzékletesen fogalmazta meg Székelyhidi Ágoston: „Szobrait a szabálytalan kocka, a zömök hasáb és az elnagyolt gömb formáival határolja, így fejezvé ki és hangsúlyozván mondandóját egyetlen tárgyáról, az emberről: az arcokban a természetességet és a nyugalmat, az alakokban az erőt, az egyensúlyt és a világhoz fűző eredendő kapcsolatot. Esméit elsősorban az

alakok hordozzák és sugározzák. Úgy, hogy a szilárdságot, a nyugalmat, az erőt, a megérlelt egyensúlyt, a már-már végső egyszerűséget, vagyis a maradandóság látható jegyeit a munkával, az emberi összetartozással, az anyasággal, az életet szolgáló cselekvéssel azonosítják. Súlyos és komor gondolatokat közvetítenek ezáltal a hallgatag mester beszédes szobrai: a gyors és szakadatlan változáshoz igazodó ember figyelmét a mulandó jelenségekről az időtálló értékekre terelik.”

„Esendőségében szép”

A kilencvenes években Budapesten és Nyíregyházán bemutatott kiállításokon Nagy Sándor már nem önálló alakokat megragadó alkotásokat, hanem különös komponálásmódnak engedelmessé szoborcsoportozatokat sorakoztatott fel. Koroknay Gyula az 1994-ben a nyíregyházi Jósza András Múzeumban megnyílt tárlat anyagát szemlélve hatszázötvennégy alkotást számlált meg. Nehezen számba vehetők a tartalmi és formai kapcsolatokat hordozó műegyedekből szerveződő provizórikus és állandó kompozíciókat alkotó szoborhalmazok. A lépcsőzetesen emelkedő gúla- és sarokgúlaszobrok, a polcszoboregyüttesek – mind formailag, mind a jelentéskörök, a szimbolizációs metódus viszonylatában – társtalan műformák, egyedülálló kifejezések a magyar szobrászatban: a gúla alakzatú faállványzat bonyolult fölé- és alá-, illetve mellérendeltségi viszonyrendszert hoz létre, amelynek szövvényes téri és vizuális rendjében, rendszerében sorozatművekként állnak az idolszerű alakítások, egyszerre súlyos és könnyed, zárt tömböket alkotó vagy élszerű síkokba foglalt figurák, testrészek, testidézetek, esetenként stilizált alakkapcsolatok. Az egyes műegyedek – méretük a néhány centiméterestől a már-már méteresig váltakozhat – önállóak és egymással össze is tartozók: részei egy struktúrának, de úgy, hogy bármikor kiemelhetők, szuverenitásuk megkérdőjelezhetetlen. A gúlaszoboregyedek főként nőalakok – Vénuszok –, de fel-feltűnedeznek férfiak is a határozott vízszintesek és a meg-megbomló függőlegesek által villódzó soraikban: állók és ülők, vékony, karcsú, frontális nézetre komponált lapokba vagy súlyos, kis tömbökbe rendezettek, amelyeknek palástján a durva törésfelületek magától értetődően váltakoznak a szépen, mívesen megdolgozott részletekkel. Vannak Nagy Sándor-kompozíciók, amelyekben a szoborhalmazt tartó állványzat csak mintegy rejtetten van jelen vagy teljesen eltűnik: az egymásra fektetett idoloiból, az egymásra hányt köifigurákból épül a torony- vagy gúlaszobor tartószerkezete. Az egy-egy testre fonódó kéz, a váll és a mell, a csípő formai kiemelése, a bekarcolt ágyék és a láb jelzett, pontosan felismerhető: Nagy Sándor számára a nagyvonalú elnagyoltságok és a finom részletkiemelések te-repe az idolszerű kötest. A nyersségben játszó

kifejezéssel, a szűkszavú, jelszerűvé redukált alakformálással – az emberalak: egy karcolt kőlap vagy kőtömb – az emberi nagyság és esendőség kérdésköreit boncolgatja, s egyúttal egy új esztétikai kategória, az „esendőségében szép” fogalmát, tartalmát körvonalazza.

Kőből szabadult

Nagy Sándor méltatlanul visszhangtalan és értékeihez mérten igencsak visszafogottan reprezentált művészetére az 1992-ben a *Kőszilánkok*, majd az 1998-ban a *Kőből szabadult* című, a budapesti Vigadó Galériában és a 2001-ben a Körmenyi Galéria Thököly úti kertjében rendezett kiállítás irányította rá a figyelmet. Ezek a kiállítások azt tanúsították, hogy a kortárs magyar szobrászat egy különleges, nagy ívű fejezete körvonalazódott, formálódik a művész műhelyében, zuglói kertjében, hogy a hetvenötödik életéve után is nap mint nap aktívan dolgozó szobrász – őrizve szellemi mestere, Medgyessy Ferenc szobrászati örökségét és egyszersmind messze eltávolodva tőle – csillapíthatatlan alkotókedvvel új és új kőszobrokkal, érzékeny szoboregyüttesekkel, barbár szépségekkel ajándékozta meg művészetünket. Nagy Sándor műalakítási szemlélete Medgyessy Ferenc mellett a XX. századi plasztika két megújítójának munkásságával, a más és más szellemi-esztétikai tájakon kiteljesedett Brancusi- és Giacometti-oeuvre-el is párhuzamba állítható. A sejtészerű kifejezés, a valóságos formarendet transzponáló, mégis mintegy lappangón hordozó láttatás, az öntörvényű tömegformálás, a megmunkáltság és a kidolgozatlanág különös összhangja, a szobortestek súlyosság és könnyedség, darabosság és kecsesség közötti váltakozása, a felületek megdolgozottsága és a természetességhez közel álló rusztikus, durvaságot sugárzó volta a modern, a XX. századi szobrászat tanulságainak ösztönös vagy tudatos összegzésére alapozott, újító szellemiségű műkreációs gyakorlatot tanúsítja.

A napilapok is tudósítottak a szenzációs régészeti leletről: a 2001-es esztendő téli hónapjaiban, egy Szkopje melletti ásátáson egy hatezer évvel ezelőtti, a Krisztus előtti 4–3. évezredben megformált kis férfitorzó került napvilágra. A szobrocška sovány, előregörnyedő férfialakot ábrázol, amelynek hátgerince, csigolyái, bordái, mozdulattól megfeszített izmai anatómiai pontossággal kidolgozottak, míg az alak homloknézete elnagyolt, durván kivitelezett. A tudósítás mellett közölt fotón Milos Bilbija ásátásvezető látható az ősi férfitorzóval, olyan, mintha egy drámai erőket összpontosító, rendkívül érzékeny, kései, Nagy Sándor-alkotta kőszobrot emelne a múlt mélyseges titkait kutató szemei elé.

(Kortárs Magyar Művészet, Körmenyi-Csák Gyűjtemény, Válogatás 1945–2001, Budapest, 2002)

NAGY SÁNDOR SZOBORPARKJA VÁCON

A festői szépségű Duna-parti sétányon Vácott, 2019 júniusától reprezentatív szoborpark várja a városlakókat és a városba látogatókat. Nagy Sándor szobrászművész nagyméretű, kőbe faragott alkotásainak válogatott műveit felsorakoztatva, a budapesti Körmendi Galéria kezdeményezésére, az évtizedeken át hűséges művésztaárs, Gádor Magda szobrászművész nagyvonalú felajánlásával és Vác város művészetpártoló támogatása révén nyithatta meg a szoborparkot Csák Ferenc művészettörténész.

Nagy Sándor munkásságát a megnyitón, a Duna-parti, „szabadtéri műteremben” Wehner Tibor művészettörténész méltatta.

WEHNER TIBOR

„FORMÁTLANSÁGBÓL FORMÁLÓDÓ FORMA..”

[...] Az embert és művészt próbáló évtizedek során Nagy Sándor a klasszikus szobrászati hagyományokhoz kapcsolódva, elsősorban követ faragva vált a 20. századi magyar szobrászat egyik legeredetibb szemléletű alkotójává. Az archaikus idolkák és a görög klasszikus ideák ígézetében, a reneszánsz mesterek fantasztikus mesterségbeli tudásával megalkotott műveivel megtartotta a szobrászat évezredek figuraközpontúságát, és mégsem unalmasan, mégsem másolva-reprodukálva fogalmazta meg mondanóját: hallatlanul korszerű, hiteles, sokatmondó, anyagszerűségekben tündöklő művekkel gazdagította a magyar művészetet.

A megrendelésre készített, az ország számos településének közterein álló kompozíciók mellett a Nagy Sándor-életmű legfontosabb alkotóelemeivé azok a kő kispasztikák, közepmértű és életnagyságú alakokat megjelenítő kőszobrok emelkedtek, amelyeket a művész szuverén szobrászi programja szellemében, belső művészi megrendelésre készített. Nem nehéz megtalálni a szobrászati hagyományban e pasztika európai, Kárpát-medencei helyét: abban a körben, ott, ahol szellemi mestere, Medgyessy Ferenc erőteljes, plebejusi ihletettségű, nyersen harmonikus formaadású szobrászata kiteljesedett. Ebből eredően Nagy Sándor kizárólagos szobrászati médiuma az emberi alak: az álló, az ülő, a fekvő, a néha összekuporodó férfi és női test volt. Az alakok

idolszerűek, sohasem egyénítettek: a testek zártak, súlyosak és már-már a nyersség határait fenyegetően rusztikusak, minden részletezést kerülők: csak néhány, a felületbe karcolt jelzészerű vonal, egy-egy szelíd domborulat vagy bevágás, anyaghangsúly vagy tömeghiány jelzi a testtájékokat.

A megbontatlan, kemény kő: a mészkő, a gránit, a bazalt, az andezit, a márvány áttörtetlen anyaga, a tömegek váltakozása, a tömegkapcsolások által élesített ritmus, az elvékonyodások és a kiterjedések ütemjátéka, az inkább lapszerűvé nyújtott, mint testesedő forma az általánosítások, az egyediségektől való elvonatkoztatások auráját vonja a művek köré. A szobortéma állandósága, az ismétlődő alak-forma ellenére hallatlanul változatos és sokszínű pasztikai világot tár fel. Metaforikus jelentőségű és értelmű is lehet Nagy Sándor szobrainak szépséges nyersége, töredezettsége, esetenkénti kimunkátlansága vagy alig megmunkáltsága: műveit szemlélve tanulni lehetünk a formátlanságból formálódó forma fájdalmas megszületésének, a durvaságok és nyersségek által hordozott szépségek felcsillanásának. Fenségesség, méltóság, őserő, tragikum, fájdalom, nyersség, torzó – talán e jelzők és fogalmak és az e jelzők és fogalmak hordozta tartalmak jellemzik legpontosabban a Nagy Sándor szobrai által megragadott művilágot. ❖

EMBERPÁR

Gádor Magda és Nagy Sándor otthonában

(A beszélgetés 2016-ban készült.)

Nagy Sándor: – Először bronzba kezdek tervezgetni... Az első tanárom megtalálta a kis, bronzba tervezett dolgaimat, és ő vitte el a bronzöntőhöz kiöntetni. Aztán kis idővel később rájöttem arra, hogy kőbe jobban tudom elgondolni a dolgaimat. És hogy a követ addig faragom és ott hagyom abba, ahol én akarom. Akkor ráálltam a kőre. Meglepett engem is, hogy a kő mennyire engedelmeskedik a kezemben. Először pattintgatva, később aztán csiszolással folytattam.

– *Mindegy, hogy milyen fajta kő volt? Mert igen sokféle kőből, a mészkőtől a grániton, bazalton át a márványig, mindenféle kőből faragott Sándor bácsi.*

Nagy Sándor: – Igen, mindegy. Mert a véső volt a fontos. Persze, amikor vettem csiszológépeket, vettem nagy, kétméteres köveket, ott már másként kellett fogalmaznom. Ahogy gyűltek a formák, a sok szobor, '92-ben aztán sikerült összeállítanom olyan anyagot, amellyel a Vigadó Galériát megtöltöttem (1992: *Köszilánkok, Budapest, Vigadó Galéria – a szerk.*). Akkor kaptam meg a kiskeresztet, a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztjét. Ezután ugyanezt az anyagot, a 666 szobrot, a nyíregyházi Jósza András Múzeumban állították ki. Felajánlottam, hogy ötmillió forintért vegyék meg, de végül csak a megyével közösen tudták az összeget kifizetni.

Gádor Magda: – Amit a megye megvett, az Páposon van, a műemlék templomban.

Nagy Sándor: – Azután '98-ban készültek el a piramisok. Kiállítottam, tele volt velük a Vigadó Galéria, de a kutyát sem érdekelte. Eltelt azóta nem is tudom, hány év, és most jönnek hozzám, mindenki piramist akar venni...

Gádor Magda: – Pécs elvitt kettőt, az lesz most kiállítva.

– *Sándor bácsi nemcsak rengeteg szobrot készített, de minden méretben tette ezt: az óriás szobroktól a miniatűrűig.*

Nagy Sándor: – A kőben látom meg a szobrot. A nagy kőben is, és meglátom a lepattant kis darabban is. Így történik. Engem a kő indít el, utána igyekszem a követ úgy igazítani – mivel én mindig figurát szeretek készíteni –, hogy emberre hasonlítson. Naponta két órát dolgozom aktívan ma is, két órát. A nap többi idejét arra használom, hogy ezt a két órát megteremtsem. Szerintem a világon senki sem készített nálamnál több szobrot. Mindig csináltam mindent, amit a kő diktált. Ha a kő fejet diktált, akkor fejet, ha embert diktált, akkor azt. Azért készítettem annyit, hogy lássam majd, ha már öregebb leszek, de sajnos már túl öreg lettem.

– *Mindkettőtök világa mélyen archaikus. Sándor bácsinál már az anyagválasztás is: a kő már maga, életes kő, Sándor bácsi csak kiszabadítja a kőből az ősi túlélés, a termékenység szimbólumát. Nálad, Magda, talán furcsa a betonszobrok*

kapcsán ősi, archaikus dolgokról beszélni, de annyira le vannak csupasztva az ősi-emberi lényegre, hogy a modern anyag is hasonul.

Gádor Magda: – Ez adottság, hogy más körülmények között nőttünk fel, mégis mindketten ösztönösen az ősi, letisztult formák felé fordultunk.

– *Nem lehetett könnyű kimaradni a trendből... Gondolom, a zsűrizésnek is megvoltak a művészini igencsak „túlmutató” ideológiai szempontjai.*

Gádor Magda: – Én úgy tudtam kimaradni, hogy jobbára kútszobor-megbízásokat kaptam, ami teljesen politikamentes. A velencei volt az első, azután készült az egri és a kiskunmajsai. Van egy hasonló Szödön is. Igaz, egy ilyen szoborért kevesebbet fizettek, mint ha valaki, mondjuk, egy Sztálint csinált volna, vagy más politikust. Az ilyen politikai megrendeléseknek magasabb tarifájuk volt, de nem baj, én azt mondtam, inkább fizessenek kevesebbet, de az embernek nyugta legyen.

– *Különös tárlat itt nálatok a kert meg a műhely. Így egyben, varázslatosnak érzem. Jó lenne, ha ez mind együtt maradhatna.*

Nagy Sándor: – Kicsit magamat igyekeztem belerakni ebbe. Itt, ezt az emberpárt úgy készítettem, hogy ez: Manyika meg én. Úgy gondoltam, hogy ez lesz majd a síremlékünk. A Kádár-korszakban szinte sírni tudtam a boldogságtól, hogy egyáltalán szobrokat csinálhatok, nem gondoltam, hogy majd itt egy önálló kertben, birtokon dolgozhatok. Megvettem ezt a kertet, na, aszongya, azt a sok pénzt odaadjuk érte... És amikor már elkezdtem benne dolgozni, akkor láttam meg igazán, mennyire rendben dolgozhatok itt. Így teremttem meg magamnak ezt a saját kőfaragóvilágot.

♣ Sárközi Erzsébet

NAGY T. KATALIN

ÖRZÖK

Nagy Sándor és Gádor Magda kiállítása

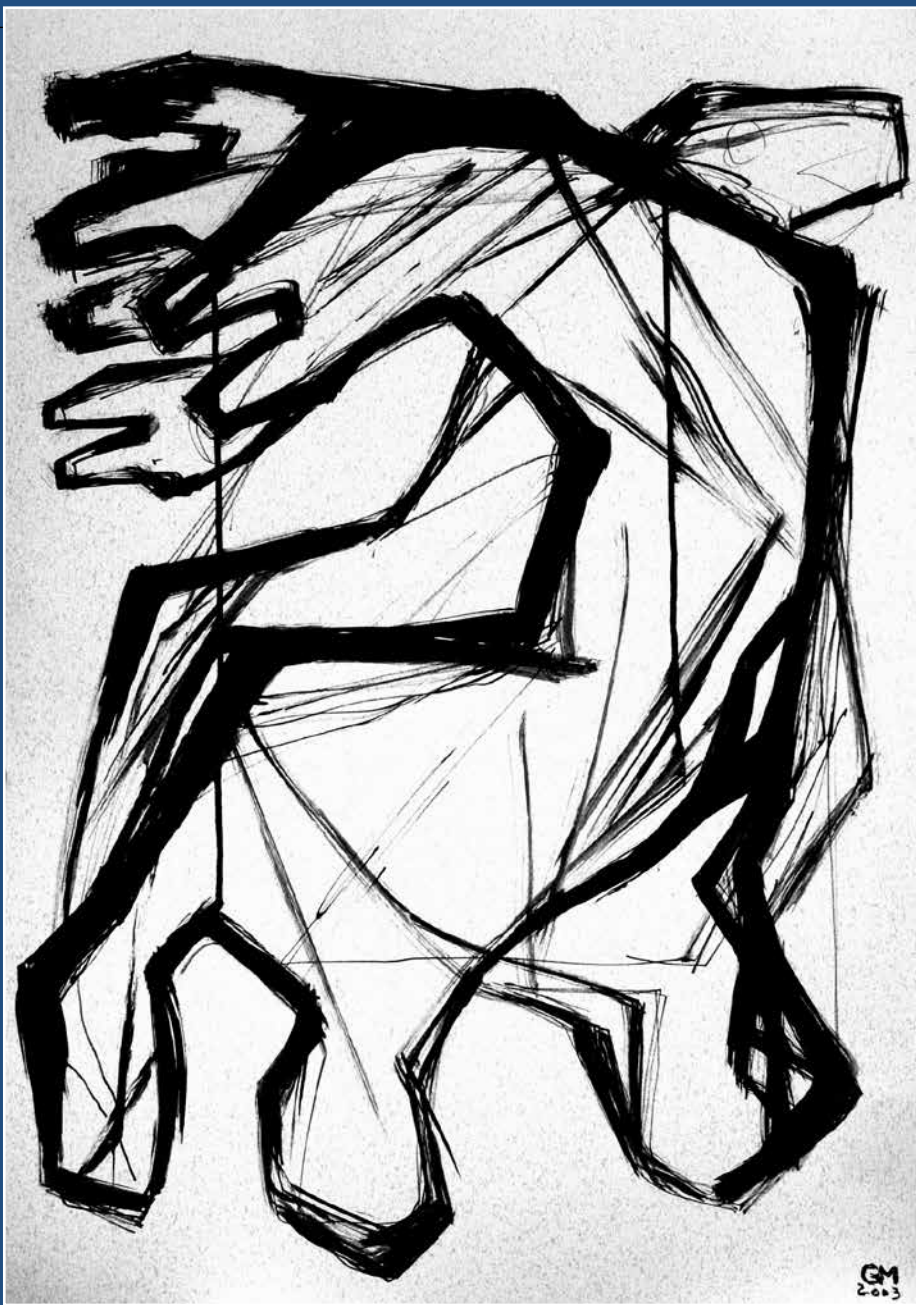

(Fővárosi Képtár–Kiscelli Múzeum,
Budapest, 2016)

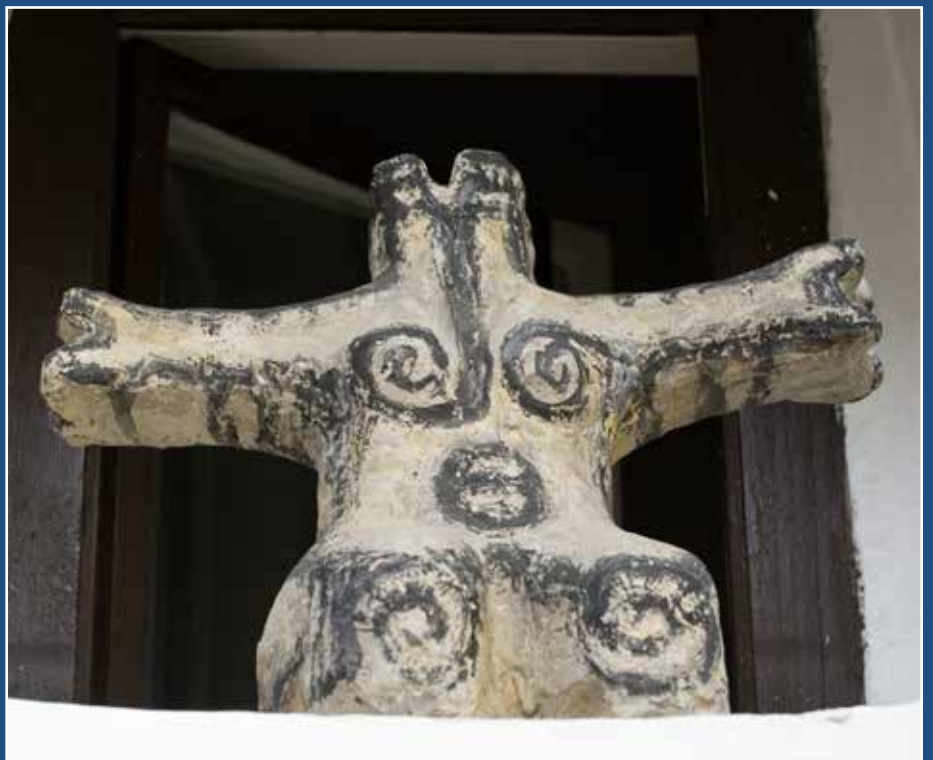
Több mint hat évtizede együtt él és dolgozik Gádor Magda és Nagy Sándor szobrászművész. Az egymásra találás helyszíne az 50-es évek Képzőművészeti Főiskolája. Az első két évben mindketten Mikus Sándor osztályába járnak, majd harmadévben Gádor Magda Pátzay Pálhoz kerül, Nagy Sándor pedig Kisfaludi Strobl Zsigmondhoz, a negyedik évben „cserélnek”, így Gádor Stroblnál, Nagy Sándor Pátzaynál diplomázik. Sándor egy szegény, szabolcsi, nyolcgyermekes parasztesaládból érkezik, ha nem fedezik fel egy tehetségkutató szabadiskolában, akkor a kőművesmesterséget folytatta volna. Igazi mentorának Medgyessy Ferencet tartja, s művészetének első korszakán érződik is ez a szellemi igazodás. [...] A rendszerváltás előtt a köztéri megbízások megélhetést biztosítottak mindkettőjüknek, de mellette rendszeres kiállítók, folyamatosan dolgoznak az egyéni formanyelv megteremtésén. Művészetükben nincsenek nagy stílusbeli

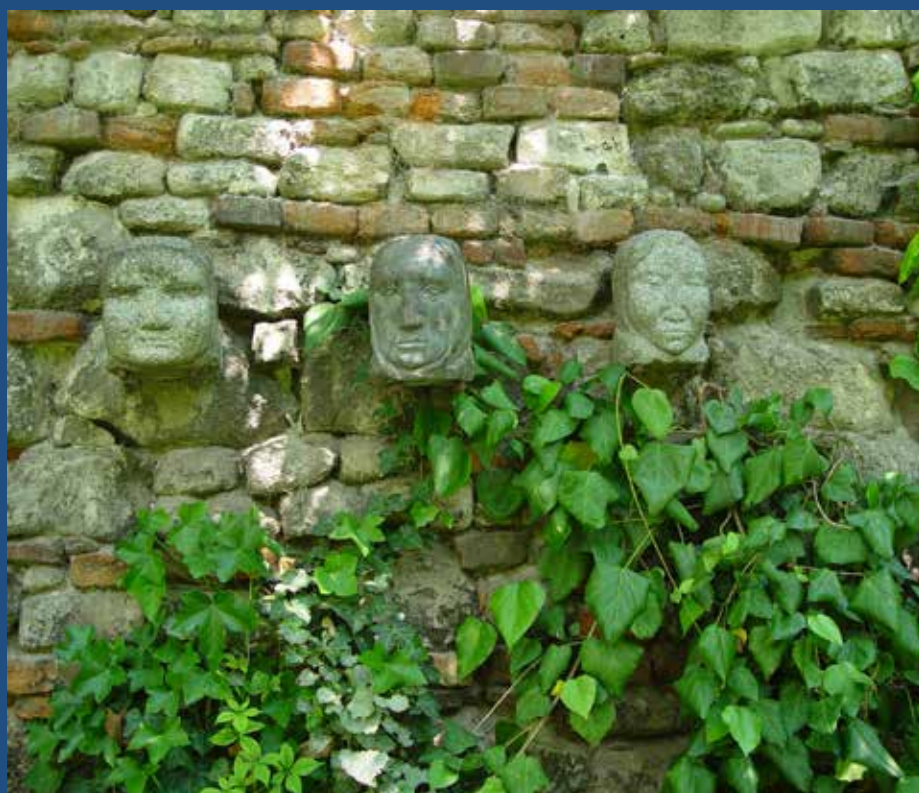
vagy tematikai váltások, de plasztikai beszédmódjuk finoman mindig módosul, alakul, átrendeződnek a hangsúlyok. [...] A 70-es évekre mindketten megtalálják saját útjukat, Sándor álló női és férfi alakjai robusztusan megformált, zárt kompozíciók, ezekben az években megjelenik bennük a plasztikai formát felerősítő vagy éppen a sík felé redukáló karcolt rajz. Magda a 70-es évek végén szakít a természetes zsánerkompozíciókkal, az állat- és leginkább anya-gyermek tematikával, és egyre inkább elvontabb vagy általános emberi érzelmeket fogalmaz meg, sokszor absztrakt formában. Míg Sándor ebben az időben elsősorban kővel, fával dolgozik, Magda elfordul az agyagtól és az ólomtól, időnként követ farag, de egyre inkább az anyagában színezett, nem éppen hagyományos matéria, a beton használata foglalkoztatja. [...] A 80-as évek művészetében a kulturális örökség újragondolása, az archaizálás, egyes művészeknél a pszeudorégészeti leletmentés koncepciója egyre nagyobb teret kap. Ehhez a gondolatkörhöz kapcsolhatók [...] Sándor ez időben készült úgynevezett piramisai, me-

lyek gúlaállványzatra installált szobrocskákból álló építmények. A lépcsőzetesen elhelyezkedő polcokon álló vagy ülő köidolos szoborcsoport a korszak másik fontos diskurzusának, a műalkotás mint múzeumi gyűjtemény, az öngyűjtő művész attitűdjének kifejezéseként is interpretálható. Ezt a kicsinyített Nagy Sándor-múzeumot ugyanakkor egy minden istennek állított kegyhelyként is felfoghatjuk, melynek minden szobrocskája egy szó, egy mondat az istennel folytatott párbeszédben, kérdés és köszönet, emlék és emlékezés. A 90-es években, talán éppen a piramisok szakralitásának okán, Sándor szobrászatában megsokasodnak a „holdképző” lányok. Arctalanságba burkolózó fejformák stilizált háromszöget vagy félholdat formálnak, testük egyre inkább a votív figurák lényegre törő sajátosságait követi: mell, csípő, szeméremdomb, reliefszerűen megformált, testre simuló kezek. A reliefszerű formaképzés mindig is közel állt a szobrászhoz, éppen ez vezetett talán el a szobor sokszor „rajzos” megjelenítéséhez. A kőbe, majd fába karcolt-véssett rajzolat, mely az egyiptomi vésett kontü-

rozást juttathatja az eszünkbe, sohasem veszíti el plasztikai értékét, leginkább az egyre erősödő formai redukciót szolgálja. [...] Közben elérkezett az ezredforduló és 2003-ban Sándor lezárja a „kőkorszakot”, a nyolcvanéves szobrász mentesíteni akarja tüdejét az állandó köportól, és áttér a fára. Ez az anyagváltás hihetetlen megújuláshoz vezet. Az archaizálás, a plasztikai redukció következetes továbbvitele folytatódik, de a fa eredendően felfelé törő természete mintha radikálisan új arányok és irányok felé vinné szobrászatát. A 90-es évek óta születő figurák legtöbbször nőalak, úgynevezett Vénuszok, akképpen, ahogy az őskori szobrokat is e néven tartjuk számon, bár nincs közülük a szerelem istennőjéhez. Fejükkel az ég felé fordulnak, testük női vonásai finoman jelzettek. A megnyúlt alakok okán a szobrok légiesebbek, mint elődjeik. Ha lécből születnek, akkor megtartják lécmúltukat, ha fágból vagy fátörzsből, akkor kerek törzsük érvényesül. Ezek a végtelékig megnyúlt alakok Michelangelo kései munkáját, a Rondanini Pietát juttathatják eszünkbe. [...] ❖

LYUKASÓRA KÜLÖNSZÁM
XXVIII. évfolyam, VIII. szám. 2019/8.
Kiadja a Magyar Írók Egyesülete
Szerkesztőség: 1052 Budapest, Városház u. 7.

A szerkesztőbizottság tagjai:
Alföldy Jenő, Ágh István,
Bertalan Tivadar, Czigány György,
Dobai Péter, Gülch Csaba, Gyulai Líviusz,
Iancu Laura, Kalász Márton,
Pröhle Gergely, Rózsássy Barbara,
Szakonyi Károly

Főszerkesztő: Sághy Ildikó
Főmunkatárs: Szakonyi Károly
Művészeti vezető: Kő Pál
Művészeti szerkesztő: Réti Attila
Olvasószerkesztő: Bognár Antal
Rovatvezető: Réfi Zsuzsanna
Titkárságvezető: Őri-Kiss Gyöngyi

Nyomdai kivitelezés:
VIRTUÓZ Kiadó és Nyomdaipari Kft.
1037 Budapest, Bécsi út 267.
Felelős vezető: Tolonics Gergely